

UDK 631.1 : 338.43

Izvorni znanstveni članak

Prof. dr. sc. Božidar Petrač*

ČIMBENICI MOTIVACIJE POLJOPRIVREDNIKA

U prvom dijelu rada autor razmatra teoretski pristup motiva i motivacije kao čimbenik koji utječe na uspješnost u aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Bez obzira na važnost materijalnih, ljudskih i društvenih uvjeta i utjecaja na uspješnost poljoprivrednika izuzetno značenje ima čimbenik psihološke prirode, a to je motivacija. Značenje koje treba pridavati motivaciji poljoprivrednika zahtijeva da se u okviru razmatranja posveti odgovarajuća pozornost potrebama i željama čovjeka i na njemu utemeljenim ciljevima njegova djelovanja. Podmirivanje potreba i zadovoljenje želja postaju čovjeku cilj. Ostvarivanje nekog cilja od velikog je značenja, jer broj potreba i želja koje čovjek želi podmiriti, zadovoljiti je velik i podmirivanje svake potrebe i zadovoljenje svake želje predstavlja cilj čijem ostvarenje čovjek teži.

U drugom dijelu autor analizira čimbenike koji djeluju na pojavu i razvijanje najvećeg dijela potreba pa i želja poljoprivrednika a posebno na razvijanje količinskih i kvalitativnih obilježja tih potreba i želja. Navodeći relevantne čimbenike, autor isiče, da imamo u vidu prevladajući utjecaj na javljanje određene potrebe ili više potreba, na razvijanje njihovih obilježja, količinskih

i kvalitativnih, i na razvijanje snage tj. poticajne moći određene potrebe, razumljivo u sklopu cijelog sustava potreba koje ima poljoprivrednik, a nerijetko i njegova obitelj.

Ključne riječi: *motiv, motivacija poljoprivrednika, obiteljsko gospodarstvo, zadovoljenje potreba i želja, agrar, čimbenici motivacije*

1. UVOD

U razmatranjima čimbenika koji utječu na uspješnost u aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, a ocjenjujući uspješnost s motrišta kvalitativnih i kvantitativnih obilježja proizvodnih učinaka, redovito se uzimaju u obzir elementi cjelovitog sustava čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Uvažavaju se prirodni uvjeti a u njihovim okvirima prvenstveno količina i kvaliteta poljoprivrednog zemljišta s kojima gospodarstva raspolazu i klimatske prilike na području na kojemu gospodarstva djeluju, zatim poljoprivredno stanovništvo tog područja i broj aktivnih poljoprivrednih stanovnika, posebno obilježja aktivnih poljoprivrednih stanovnika kao što su životna dob, spol i obrazovanost, nadalje posjedovna struktura i tehnička opremljenost gospodarstava, te potražnja poljoprivrednih proizvoda i način uključivanja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u zadovoljavanje te potražnje. U sustavu čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, značajno mjesto pripada i gospodarskom sustavu a u njegovim okvirima posebno elementima, kao što su sustav organizacije prometa poljoprivrednih proizvoda, sustav cijena, porezni sustav, kreditni sustav, sustav mirovinske i zdravstvene zaštite poljoprivrednika, sustav obrazovanja poljoprivrednika itd.

Uz uvažavanje materijalnih, ljudskih i društvenih uvjeta i utjecaje u kojima djeluju gospodarski organizmi, u našem slučaju obiteljska poljoprivredna

* Ekonomski fakultet u Osijeku

gospodarstva, ne smije se zanemariti jedan, također izuzetno značajan čimbenik njihove aktivnosti, to je čimbenik psihološke prirode - motivacija poljoprivrednika. Na potrebu punog uvažavanja motivacije poljoprivrednika, kao čimbenika koji djeluje na uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava, upućuje nas, među ostalim i zavisnost, o motivaciji poljoprivrednika, razvoja kvantitativnih i kvalitativnih obilježja gotovo svih ostalih čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. I kvaliteta poljoprivrednog zemljišta, obrazovanost poljoprivrednika, opremljenost odgovarajućim tehničkim sredstvima, nastojanje za obrazovanje poljoprivrednoga gospodarstva optimalne veličine itd., zavise, u izuzetno značajnoj mjeri, o poljoprivredniku, odnosno, motivu, poticaju, kojim se on rukovodi u svom djelovanju.

2. MOTIV I MOTIVACIJA

Značenje koje treba pridavati motivaciji poljoprivrednika kao čimbeniku uspješnosti aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava zahtijeva da se u okviru razmatranja posvećenih motivaciji poljoprivrednika posveti odgovarajuća pozornost potrebama i željama čovjeka i na njima utemeljenim ciljevima njegova djelovanja.

Motiv izražava "poticajni razlog, povod za neko djelovanje" (Klarić, 1961.:464). U objašnjenju pojma motivacije navodi se da se pojam motivacije najčešće koristi "u istom smislu kao motiv", a zatim i "kao opći termin za dinamiku interno uvjetovanog ponašanja, odnosno kao oznaka područja istraživanja čimbenika (tj. motiva) koji pokreću ponašanje" (Bosanac, Mandić, Petković, 1977.:372).

Razlog, povod, za neko djelovanje je težnja koja izražava nastojanje da se podmire određene potrebe ili zadovolje neke želje. Prema tome, izvorište svakog motiva su izvjesne potrebe ili želje, odnosno nastojanje da se potrebe namire, a želje ostvare.

"Potrebe su osjećaji nedostatka čovjeka kao biološkoga ili društvenog bića povezane s nastojanjem za njihovim otklanjanjem" (Rilke, 1991.:136). Potrebe, dakle, nisu samo osjećaji nedostatka, već su i osjećaj nužnosti da se uočeni nedostatak ublaži ili ukloni. Krech i Crutchfield taj osjećaj nužnosti da se "ukloni, ublaži ili popravi postojeće stanje" (1973.:223) nazivaju *potrebom*. Prema njima "potreba obuhvaća osjećanje da je osoba obvezatna ili prisiljena da učini nešto s doživljenim poremećajem ili pomanjkanjem" (1973.:186).

Intenzitet takvih osjećanja, nije, međutim, jednak. Isti autori naglašavaju da "neugodnosti i poremećaji koji se opažaju kao bliži čovjekovom "ja", prije će izazvati takve potrebe nego neugodnosti i poremećaji koji su udaljeniji od čovjekovog "ja" (1973.:186) i dalje da "čak i poremećaji koji se opažaju kao vrlo bliski čovjekovom "ja" ne moraju u svim situacijama izazvati potrebe" (1973.:224).

Značajno je, a na što Krech i Crutchfield ukazuju, da je važan čimbenik za javljanje potreba "intenzitet opažene neugodnosti ili veličine poremećaja ili pomanjkanja" (1973.:224). Kako naglašavaju, "postoji prag ispod kojega opaženi poremećaj nije dovoljan da izazove neku potrebu da se s tim nedostatkom čovjek bori" (1973.:274). Potreba nastaje u momentu kada se taj prag prijeđe. Uočavanje postojanja i značenja praga poremećaja upućuje Krech-a i Crutchfield-a da naglase da su potrebe "u biti ono što bismo mogli nazvati "nagonima pomanjkanja" ("nagonima nedostatka") (1973.:274).

Posve je sigurno da potrebe shvaćene kao "osjećaj nedostatka čovjeka kao biološkog ili društvenog bića, povezane s nastojanjem za njihovo otklanjanje" potiču na određeno djelovanje, ali one nisu i jedini čimbenik mogućeg poticanja. Čimbenik mogućeg poticanja na djelovanje su i želje kao "osjećanja težnje, apetita, žudnje, poriva koje čovjek doživljava kao upravljanje ka izvjesnim objektima ili stanjima" (Krech, Crutchfield, 1973.:274). Želje ne nastaju "iz stanja neugodnosti, pomanjkanja ili poremećaja, kao što je slučaj s potrebama" (1973.:274). One su posljedica "čovjekova mišljenja, prisjećanja ili opažanja željenih objekata" (1973.:274). Krech i Crutchfield naglašavaju da u osnovi "želje su upravljene zadovoljstvom, a potrebe izbjegavanju bola" (1973.:274) pri čemu termine "zadovoljstvo" i "bol" upotrebljavaju u najširem mogućem smislu.

U razmatranjima potreba i želja ne smijemo zanemariti mišljenja Krech-a i Crutchfield-a (1973.:274), prema kojima postoje i veze između potreba i želja i to stoga što su "mnoge naše želje nastale upravo kroz proces zadovoljenja potreba", i što je "zadovoljenje potreba obično izraz zadovoljstva" i što "uporna želja koja postaje sve intenzivnija bez postizanja zadovoljenja može se preobratiti u potrebu".

Podmirivanje potreba i zadovoljenje želja postaju čovjeku cilj. Odvojeno promatrajući potre-

be i želje, a uvažavajući njihovu bit, ciljevi se prema redosljedu nastojanja za njihovo ostvarivanje, odnosno prema prednosti koju im dajemo, međusobno razlikuju. U osnovi ciljevi koji proizlaze iz potreba imaju prednost pred ciljevima koji proizlaze iz želja. Osim toga, unutar ciljeva vezanih za podmirivanje potreba i ciljeva vezanih za zadovoljenje želja postoje prioriteta određeni intenzitetom kojim se javljaju potrebe, odnosno želje.

Ostvarivanje nekog cilja od velikog je značaja. Ono u čovjeku razvija osjećanje zadovoljstva koje otvara proces daljnjeg razvijanja potreba i želja. Mnoge su želje nastale kroz procese podmirivanja potreba, kao što su i mnoge potrebe nastale kroz procese zadovoljenja želja. U tim procesima nastale potrebe i želje, izražavajući svojom veličinom i sadržajem novu kakvoću, dodatni su poticajni razlog, povod za djelovanje, dodatni su motiv osobi koja osjeća te nove potrebe i želje.

Vrijedno je spomena i značenje nemogućnosti ostvarivanja cilja "čovjek tad doživljava osjećanja frustracije i neuspjeha, koji mogu biti popraćeni pojačanim potrebama i željama, ili obrnuto, njihovim promjenama ili nestankom" (Krech, Crutchfield, 1973.:234). Nestankom potreba i želja, ili promjenom u smislu njihova slabljenja, slabi ili nestaje i motiv, odnosno poticajni razlog za djelovanje, tj. za aktivnost.

Broj potreba i želja koje čovjek želi podmiriti, zadovoljiti, je velik i podmirivanje svake potrebe i zadovoljenje svake želje predstavlja cilj čijem ostvarenju čovjek teži, cilj čije ga ostvarenje u većoj ili manjoj mjeri motivira. Naglašavajući postojanje velikog broja potreba i želja čovjeka, pa prema tome i ciljeva čijem ostvarenju teži, ne zanemarujemo saznanje da su ukupne potrebe i želje, za svaku osobu, specifičan sklop osjećaja, kako po svom sadržaju, tako i po snazi s kojom pojedini osjećaji dolaze do izražaja.

2.1. Motivacija u agraru

Naglašena različitost poticajne snage pojedinih potreba i želja i na njima zasnovanih ciljeva, kao i moguća različitost poticajne snage svake pojedine od njih u vremenu i prostoru, omogućuje voditeljima agrarne politike da razvijajući u čovjeku točno određene potrebe, tj. ciljne potrebe, povećaju, u datom momentu, zainteresiranost čovjeka za unapređenje proizvodnje.

Iako svaka potreba i želja predstavljaju poseban "osjećaj nedostatka čovjeka kao biološkog ili društvenog bića povezan s nastojanjem za njihovim otklanjanjem", odnosno "osjećanja, težnje, apetita, žudnje i poriva ... upravljene ka izvjesnim objektima ili stanjima", ipak treba napomenuti da među potrebama i željama, i na njima zasnovanim ciljevima, nalazimo i one kojima je priroda zajednička. Njihova zajednička priroda čini zajedničkom i prirodni motiva, kao poticajnih razloga za njihovo ostvarenje. Ono zajedničko u prirodi motiva osnova je za njihovo međusobno razlikovanje, odnosno za njihovo svrstavanje u odgovarajuće skupine.

Vrlo jednostavnu i stoga razumljivu podjelu motiva daju Krech i Crutchfield (1973.:187), koji ističu "da svaku aktivnost čovjeka određuje jedan od četiri opća cilja, ili njihova kombinacija. Ti opći ciljevi su: opstanak, sigurnost, zadovoljenje, stimulacija". Razrađujući dalje problem ciljeva i motiva, isti autori navode da dva od navedenih ciljeva – opstanak i sigurnost – izražavaju motivaciju pomanjkanja (deficijencije), za koju su karakteristične potrebe da se ukloni deficit, razaranje, neugodnost i dr., a druga dva cilja – zadovoljenje i stimulacija – izražavaju motiv obilja, za koji je karakteristična želja da se doživi zadovoljstvo.

Iako "opstanak", "sigurnost", "zadovoljenje" i "stimulacija", obilježavaju opće ciljeve koji izražavaju motive pomanjkanja i motive obilja, ipak Krech i Crutchfield (1973.:298) i ove opće ciljeve predstavljaju kao samostalne motive. Za njih postoje i motivi opstanka kao "opća klasa motiva kojima je zajednički cilj održanje života", motivi sigurnosti kao, opća klasa motiva kojima je zajednički cilj izbjegavanje opasnosti, ..., izgrađivanje i održavanje jedne sigurne sredine, sigurnih odnosa s drugim ljudima, motivi zadovoljenja kao "opća klasa motiva kojima je zajednički cilj postizanje željenih zadovoljenja bilo koje vrste i motivi stimulacije kao "opća klasa motiva kojima je zajednički cilj doživljavanje maksimalne stimuliranosti, promjena i novosti, istraživanje i proširenje vidika ličnosti.

Ako motiv izražava poticajni razlog, odnosno povod za neko djelovanje čovjeka i ako je taj motiv predstavljen njegovim nastojanjem da podmiruje svoje potrebe i zadovoljava svoje želje, što je gotovo redovito slučaj, tada možemo zaključiti da u osnovi motiviranosti poljoprivrednika za gospodarstvo djelovanje leži njegovo nastojanje da stvaran-

jem određenog dohotka omogućiti podmirivanje svojih potreba i zadovoljavanje svojih želja.

Završavajući razmatranja o motivaciji kao čimbeniku u aktivnosti poljoprivrednika, i stoga nezaobilaznom čimbeniku uspješnosti u aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava ustrđujemo:

1. da su poticajni razlozi za djelovanje poljoprivrednika predstavljeni, u velikom dijelu, njegovim nastojanjem da podmiruje određene potrebe i ostvaruje izvjesne želje, odnosno da ostvaruje ciljeve koji izražavaju namirivanje potreba i ostvarivanje želja,
2. da intenzitet kojim potiču pojedine potrebe i želje nije jednak, kao što nije jednak ni intenzitet neke potrebe ili želje u svim situacijama,
3. da ciljevi koji izražavaju podmirivanje potreba imaju u našim nastojanjima prednost pred ciljevima koji izražavaju ostvarivanje želja,
4. da želje ponekad proizlaze iz zadovoljenja potreba, ali da se i intenzivna želja može preobraziti u potrebu,
5. da ostvarivanje želja i zadovoljavanje potreba otvara proces daljnjeg razvijanja potreba i želja, a neostvarivanje želja i nezadovoljavanje potreba pridonosi njihovu snaženju ili slabljenju.

3. ČIMBENICI MOTIVACIJE POLJOPRIVREDNIKA

Uz puno uvažavanje suštine želja i uloge koju one imaju same po sebi, a posebno koju imaju u razvijanju potreba, ne zanemarujući pritom i obratan utjecaj, utjecaj koji imaju potrebe u razvijanju želja, naša daljnja razmatranja usmjerit ćemo isključivo na potrebe poljoprivrednika, na njihovu ulogu u motivaciji za gospodarsku aktivnost i na njegovo značenje kao elementa u sustavu djelujućih čimbenika poljoprivredne aktivnosti.

Razmatranja o potrebama poljoprivrednika zahtijevaju upoznavanje s čimbenicima koji utječu na njihovu pojavu, na razvijanje obilježja i na snagu kojom djeluju.

Potrebe pojedinaca, kao što smo naglasili, izražavaju strogo individualan osjećaj nedostataka i neophodnosti da se nedostaci otklone. Ovi osjećaji u svojoj ukupnosti, kao posljedica istovremenog

djelovanja različitih čimbenika, različitih i s obzirom na vrste i njihove izvore i s obzirom na njihova količinska i kakvotna obilježja i snagu kojom djeluju, čine za svakog čovjeka, za svakog poljoprivrednika, specifičan sklop potreba koje on nastoji podmiriti, a koje ga nastojanje motivira na gospodarsko djelovanje.

Već jedan pojednostavljeni pregled takovih čimbenika pokazuje koliko može biti veliko bogatstvo mogućih utjecaja na pojavu i razvoj potreba pojedinaca, ali i cijelih skupina ljudi. Redoslijedom njihova iznošenja ne želi se ukazati i na njihovo pojedinačno značenje, jer ono ovisi o mnogim momentima, prije svega o konkretnim prilikama, a koje su predstavljene, među ostalim, i samom konstelacijom ukupnog sklopa djelujućih čimbenika.

U poznavanju čimbenika koji utječu na pojavu i razvijanje potreba pojedinaca nalazimo i ključ mogućeg korištenja motivacije poljoprivrednika, kao značajnog elementa u sustavu čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Njihovo poznavanje omogućuje, s jedne strane, aktiviranje tih čimbenika daljnjim razvijanjem njihovih količinskih i kakvotnih obilježja, a s druge strane, ono otvara mogućnost i pridonosi povećanju mogućnosti voditelja agrarne politike da razvijajući potrebe poljoprivrednika motivira ih za unapređenje poljoprivrednih aktivnosti, odnosno za unapređenje aktivnosti vlastitih poljoprivrednih gospodarstava.

Od čimbenika koji djeluju na pojavu i razvijanje najvećeg dijela potreba, pa i želja, poljoprivrednika, a posebno na razvijanje količinskih i kvalitativnih obilježja tih potreba i želja, iznosimo, po našem mišljenju, one najznačajnije iz navedenih skupina:

1. Skupina humanih čimbenika
  - a) životna dob poljoprivrednika,
  - b) razina obrazovanja,
2. Skupina socijalnih čimbenika
  - a) veličina i struktura obitelji poljoprivrednika,
  - b) materijalni uvjeti života poljoprivrednika i članova,
  - c) životne i radne navike poljoprivrednika,
  - d) gospodarski uvjeti aktivnosti poljoprivrednog gospodarstva,
  - e) izvori dohotka članova kućanstva

poljoprivrednika,

3. Skupina tehnoloških čimbenika
  - a) dostupnost i mogućnost nabave suvremenih tehničkih sredstava,
  - b) veličina poljoprivrednog gospodarstva,
  - c) proizvodna orijentacija poljoprivrednog gospodarstva,
4. Skupina prirodnih čimbenika
  - a) životna sredina
  - b) poljoprivredno zemljište

Navodeći spomenute čimbenike, imamo u vidu njihov preovlađujući utjecaj na javljanje određene potrebe ili više potreba, na razvijanje njihovih obilježja, količinskih i kvalitativnih, i na razvijanje snage, tj. poticajne moći određene potrebe, razumljivo u sklopu cijelog sustava potreba koje ima poljoprivrednik, a nerijetko i njegova obitelj. Naime, potrebe čovjeka, pojedinca, u osnovi se ne mogu odvojiti od njegove obitelji, jer u krajnjoj liniji, najizraženija potreba svakog čovjeka, nakon podmirjenja potrebe održavanja života, je stvaranje obitelji i osiguranje njezina opstanka i napretka.

Vrlo je teško, relativno kratkim prikazom, ukazati na sve mogućnosti i na svu širinu mogućih utjecaja spomenutih čimbenika. Zadovoljit ćemo se stoga isticanjem onih utjecaja koji opravdavaju značenje koje im pridajemo.

3.1. Životna dob

Ističući životnu dob poljoprivrednika, kao čimbenika koji djeluje na pojavu i razvijanje njegovih potreba, imamo u vidu zavisnost širine interesa, ali i daljnjeg razvijanja pojedinačnih interesa, i to kako u pogledu količina, tako i u pogledu kakvoće, od životne dobi poljoprivrednika. Zavisnost pojave potrebe za automobilom, potrebe za unapređenjem standarda stanovanja, za nabavom modernije i kvalitetnije obuće i odjeće, pa i potrebe za suvremenijom opremom i suvremenijim sredstvima za rad i sl., nesumnjivo ukazuju na veliko značenje životne dobi na pojavu i daljnje razvijanje određenih potreba.

3.2. Obrazovanost

Navedeni primjeri, iako bi se mogli iznijeti i drugi, mogu poslužiti da bismo potkrijepili i ulogu razine obrazovanosti poljoprivrednika kao čimbenika pojave i razvoja određenih potreba. Sposobnost

čovjeka da osjeti potrebu za automobilom, za višim standardom stanovanja, za opremljenošću rada suvremenim tehničkim sredstvima i sl. i sposobnost za postojeće potrebe dalje razvija, to je veća razina njegova obrazovanosti.

3.3. Veličina i struktura obitelji

Sadržaj ukupnih potreba prema vrstama i odlike pojedinačnih potreba, njihova količinska i kakvoćna obilježja i snaga kojom su izražene, ovise i o veličini i strukturi obitelji. Vrlo su često upravo obitelji poljoprivrednika "specifične" zajednice jer se nerijetko odlikuju većim brojem članova, a članovi su im, također često, pripadnici različitih generacija, jer u obitelji poljoprivrednika nalazimo i njihovu djecu i roditelje. Osim toga različita je životna dob članova obitelji, različit je spolni sustav obitelji, različita je obrazovna razina članova obitelji, različita je njihova angažiranost u proizvodnom procesu, različita je upućenost pojedinih članova obitelji na poljoprivrednu aktivnost, odnosno njihova opredijeljenost za poljoprivredu, različit je odnos mlađih članova obitelji prema obrazovanju u srednjim višim i visokim obrazovnim ustanovama itd. Veliki broj pojavnih oblika pojedinih obilježja obitelji umnožen mogućnošću različitih kombinacija u kojima se pojavljuju, svakako pridonosi naglašenom značenju veličine i strukture obitelji, kao čimbenika pojave i razvoja potreba poljoprivrednika.

3.4. Materijalni uvjeti života

I materijalni uvjeti života poljoprivrednika i članova njihovih obitelji ne smiju se zanemariti kada se govori o čimbenicima koji utječu na razvijanje potreba, a preko njih i na gospodarsko djelovanje poljoprivrednika. Materijalni uvjeti života predstavljeni su većim brojem elemenata, među ostalima dostatnošću prehrane i njenom kakvoćom, standardom stanovanja, zdravstvenim, obrazovnim i kulturnim standardom itd., ali i mjerom u kojoj se potrebe mogu kvalitetno podmirivati. Čovjek teži postizanju maksimalnih uvjeta. To mu je cilj, a ostvarenje toga cilja ga motivira na povećanje napora kako bi ostvario što veći dohodak.

Iako u razmatranjima čimbenika koji utječu na pojavu i razvijanje potreba poljoprivrednika, zane-marujemo ulogu želja "kao osjećanje težnje, apeti-

ta, žudnje i poriva koje čovjek doživljava, a upravljanje izvjesnim objektima i stavovima”, ipak ćemo naglasiti, posebno kada se govori o materijalnim uvjetima života kao takvom čimbeniku, da treba imati u vidu već naglašenu međusobnu vezu potreba i želja, tj. da su “mnoge naše želje nastale upravo kroz proces zadovoljenja potreba” i da se “uporna želja koja postaje sve intenzivnija, bez postizanja zadovoljenja može pretvoriti u potrebu”.

3.5 Životne i radne navike

Posljednji u skupini čimbenika koji djeluju na pojavu i razvijanje potreba, a posredno ili neposredno vezanih za osobu poljoprivrednika, na koje ukazujemo u ovim razmatranjima, jesu životne i radne navike, poljoprivrednika i članova njegove obitelji, odnosno njegova domaćinstva.

Navike, općenito uzevši, predstavljaju i sklonosti i sposobnosti čovjeka. Želi li se, međutim, govoriti o navikama kao čimbeniku od značaja za pojavu i razvijanje potreba, tada treba imati u vidu samo sklonosti čovjeka ponašanjima koja predstavljaju trošenje materijalnih vrijednosti, neovisno o tome da li se takove sklonosti ocjenjuju s općeprihvaćenoga društvenog motrišta kao pozitivne ili negativne. Primjeri pozitivnih životnih navika su: higijenske navike, navike uporabe određenih vrsta hrane i pića, navike posjećivanja kulturnih i športskih priredaba itd., a primjer negativnih navika neumjerenost u jelu i piću, pušenje, sudjelovanje u hazardnim igrama i sl.

Osim životnih navika, na koje se odnose izneseni primjeri, i radne navike mogu biti čimbenik u funkciji ostvarenja učinaka u razvijanju potreba. U ove navike ne stavljamo radne navike koje su i odlike čovjekova ponašanja, kao što su savjesnost, točnost i marljivost, već navike prema kojima u proizvodnom procesu upotrebljava suvremena tehnička sredstva, primjenjuje suvremene tehnološke postupke itd.

3.6. Socioekonomski tipovi obiteljskih gospodarstava

Specifičan čimbenik koji utječe na pojavu i razvijanje potreba je “priroda” kućanstva vlasnika poljoprivrednog gospodarstva, odnosno tip gospodarstva s obzirom na izvore prihoda članova

domaćinstva. Domaćinstva vlasnika poljoprivrednoga gospodarstva, odnosno poljoprivredna gospodarstva prema tipu, mogu biti poljoprivredna ili čista, mješovita, nepoljoprivredna i bez radne snage ili staračka (Defilipis, 1993.:142).

Međusobno razlikovanje ovih domaćinstava ili tipova gospodarstava, potrebno je s obzirom na njihovu ulogu u poljoprivredi zemlje, uglavnom pozitivnoj kada je riječ o čistim gospodarstvima, pretežno negativnoj kada je riječ o staračkim gospodarstvima i gospodarstvima nepoljoprivrednika, a bez nekog općeg određenja kada je riječ o mješovitim gospodarstvima. Razlikovanje ovih gospodarstava potrebno je i s obzirom na izvore prihoda članova domaćinstava i ulogu ovih članova u proizvodnom procesu. Veći broj izvora dohotka, različito značenje pojedinih izvora za stjecanje dohotka i kroz to različito značenje koje pojedini članovi domaćinstava pridaju poljoprivrednoj aktivnosti kao izvoru dohotka, odrazit će se i na pojavu i razvoj potreba, na razvijanje specifične strukture potrebe i specifične izvore i načine njihova podmirivanja, tj. odrazit će se na “kakvoću” motivacije poljoprivrednika.

Ističući tipove poljoprivrednih gospodarstava, odnosno različitost domaćinstava poljoprivrednika prema izvorima prihoda koje ostvaruju članovi domaćinstva, kao čimbenika koji utječu na pojavu i razvijanje potreba, želimo ukazati na moguće posebnosti u njihovu utjecanju. Oni mogu utjecati na sastav i strukturu potreba, na ljestvicu prioriteta u njihovu podmirivanju, na mogućnost njihova podmirivanja i sl. Ostvarivanje prihoda domaćinstava poljoprivrednika radom njegovih članova u poduzećima i ustanovama, uglavnom u djelatnostima izvan poljoprivrede, znači stalno mjesečno pritjecanje novčanih prihoda u domaćinstvo, s režimom trošenja koji je određen odnosima veličina prihoda iz pojedinih izvora, njihovom stalnošću, međusobnim odnosima članova domaćinstva, sve s odgovarajućim posljedicama i u pogledu javljanja i razvijanja potreba i u pogledu njihova podmirivanja. Osim toga, ne malo značajno je i kretanje i boravak članova domaćinstva, zaposlenih u gradskim i drugim razvijenijim sredinama, za širenje vidika i stjecanje novih navika koje će se vremenom prerašiti u nove potrebe ili dalje razviti već postojeću. Drugim riječima, zaposlenje u gradovima, u izvan poljoprivrednim djelatnostima, omogućava upoznavanje s načinom života drugih ljudi, s mogućnosti-

ma drugih, s navikama drugih i sl., što utječe na razvijanje želja u pojedinaca do te mjere da one u određenom momentu postanu njihove potrebe.

3.7. Dostupnost nabave suvremenih tehničkih sredstava

Sklonost poljoprivrednika, tj. njegove navike da u proizvodnom procesu upotrebljava suvremena tehnička sredstva, čine dostupnost i mogućnost nabave takvih sredstava samostalnim čimbenikom pojave i razvijanja potreba poljoprivrednika. Naglašavajući dostupnost suvremenih tehničkih sredstava kao čimbenika u razvijanju potreba, imamo u vidu s jedne strane, sposobnost domaće industrije da opskrbljuje domaće tržište sredstava za poljoprivrednu proizvodnju visoko-razvijenim tehničkim sredstvima domaće proizvodnje i vanjsko-trgovačkih poduzeća da opskrbljuju domaće tržište s takvim sredstvima iz uvoza, i, s druge strane, kupovnu sposobnost poljoprivrednika.

Korištenje suvremenih tehničkih sredstava, kako bi se u proizvodnom procesu ostvarivali pozitivni učinci, počevši od pravovremenog obavljanja radova, kvalitetnijeg obavljanja radova, racionalnijeg korištenja materijala i sl., pa sve do povećanja proizvodnosti rada, pretpostavlja odgovarajuću razinu obrazovanja poljoprivrednika, a kupovna sposobnost odgovarajući dohodak. Posebno napominjemo da primjena skupih suvremenih sredstava pretpostavlja i racionalnost u njihovoj uporabi.

3.8. Veličina poljoprivrednoga gospodarstva

Uvažavanje spomenutih pretpostavki, uz osjećaj potrebe da se koriste suvremena tehnička sredstva i stvaraju mogućnosti za postupno preraćanje ove potrebe od potencijalne u efektivnu, pretpostavlja uočavanje novog čimbenika koji može značajno utjecati na pojavu i razvijanje potreba uopće, a posebno potreba za nabavkom suvremenih tehničkih sredstava.

Taj čimbenik je veličina poljoprivrednoga gospodarstva. Budući da polazimo s motrišta nužnosti racionalnog korištenja suvremenih tehničkih sredstava, uglavnom onih za ratarsku proizvodnju, govorimo o veličini gospodarstva prema zemljišnim površinama kojima gospodarstvo raspo-

laže. Ova veličina treba biti optimalna s obzirom na proizvodnu orijentaciju i strukturu proizvodnje, ali i druge čimbenike koji su od značaja za racionalnu proizvodnju i za racionalnu upotrebu suvremenih tehničkih sredstava. Jedan od ciljeva u nastojanjima za organiziranje takve proizvodnje mora biti i stvaranje zadovoljavajućeg dohotka, dohotka koji će omogućavati, uz podmirivanje drugih potreba i podmirivanje potreba za nabavom suvremenih tehničkih sredstava. Prema tome, veličina poljoprivrednih gospodarstava zbog mogućih pozitivnih utjecaja na mogućnost racionalnog korištenja uvjeta poljoprivredne proizvodnje, postaje značajan element u sustavu čimbenika koji djeluju na pojavu i razvijanje potreba poljoprivrednika.

3.9. Proizvodna orijentacija

Optimizacija proizvodne orijentacije, pod utjecajem djelovanja veličine poljoprivrednog gospodarstva, otkriva se i kao čimbenik pozitivnog utjecaja na razvijanje potreba. Problem proizvodne orijentacije neobično je složen. U njegovu rješenju dobiva se odgovor na pitanje kako u osnovi usmjeriti proizvodnu aktivnost, da li specijalizirati proizvodnju, što sve proizvoditi i u kojim međusobnim količinskim odnosima. Nesumnjivo je da i ovaj čimbenik utječe na stvaranje dohotka, na podmirivanje potreba, a preko njihova podmirjenja i na proces njihova daljnjeg razvijanja, kako u pogledu javljanja novih, tako i u pogledu razvijanja obilježja postojećih potreba.

Ostvarivanju zadovoljavajućega novčanog dohotka pridonijet će, uz odgovarajuću proizvodnu orijentaciju i tržišna orijentacija poljoprivrednoga gospodarstva, tj. proizvodnja namijenjena tržištu. Tržišna orijentacija je i sama značajan čimbenik proizvodne orijentacije jer upućuje na proizvodnju onih proizvoda koje tržište traži, a koji istovremeno osiguravaju ostvarivanje pozitivnih učinaka u proizvodnji mjerenih mjerilima uspješnosti – ekonomičnošću i rentabilnošću.

Potpunijem ostvarivanju učinaka tržišne orijentiranosti poljoprivrednih gospodarstava pripomoći će i stvaranje prikladnih uvjeta za njihovu gospodarsku djelatnost, odnosno uvjeta gospodarenja. Ističući uvjete gospodarenja, želimo naglasiti utjecaj koji imaju ovi uvjeti na rezultate gospodarske djelatnosti tj. na rješenja koja daje gospodarski sustav zemlje u odnosu na organizaciju prometa

poljoprivrednih proizvoda, politiku državnih zaliha, politiku premija, kreditnu politiku, poreznu politiku, vanjsko-trgovinsku politiku itd. Za uvjete gospodarenja, stvorene gospodarskim sustavom, značajno je, uz to što pridonose razvijanju potreba, da neposredno pridonose i stvaranju mogućnosti za njihovo podmirivanje.

3.10. Socijalna sigurnost poljoprivrednika

Povećana sigurnost poljoprivrednika i članova njihovih obitelji, pozitivno utječe na razvijanje njihovih potreba. Samo onaj čovjek koji je siguran da ga određene, ali uvijek moguće, situacije, kao što su bolest u kući, nemoć uslijed starosti i sl. neće bitno onemogućiti u zadovoljavanju potreba, može biti ohrabren da u svom svakodnevnom životu i djelovanju prihvaća nove i dalje razvija postojeće potrebe. Potreba čovjeka za povećanjem svojeg poljoprivrednoga gospodarstva, za povećanjem stočnog fonda, za izgradnjom veće kuće, za boljim obrazovanjem itd., velikim dijelom ima svoju osnovu u njegovoj sigurnosti da bolest ili starost neće bitno izmijeniti stanje u kojemu se nalazi, odnosno da ga neće onemogućavati u podmirivanju njegovih potreba i potreba članova njegove obitelji u uobičajenom obimu i na uobičajeni način. Ta pretpostavljena njegova sigurnost navodi nas da i zdravstveno i mirovinsko osiguranje poljoprivrednika istaknemo kao čimbenika značajnog za pojavu i razvijanje potreba, tj. kao čimbenika motivacije.

3.11. Prirodna i životna sredina

Prirodna sredina koju čine zemljište, klima, reljef, vode, te biljni i životinjski svijet, specifičan je čimbenik koji utječe na pojavu i specifična obilježja nekih potreba. Dovoljno je ukazati na moguću utjecaj različitih kombinacija u kojima se javljaju kvaliteta zemljišta, reljefne osobine zemljišta, konfiguracija tla, blizina mora, jezera i rijeka, karakter rijeka, klimatske prilike itd., odnosno svih ovih elemenata koji u svojoj ukupnosti čine prirodnu sredinu.

Konačno, naveli bismo također, kao značajan i nezaobilazan čimbenik, koji djeluje na potrebe i životnu sredinu koju čine elementi kao što su tip i veličina naselja, gospodarska razvijenost naselja i okruženja, obrazovne, zdravstvene i kulturne usta-

nove u naselju, kulturni i zabavni život, prometna povezanost naselja i drugi.

Iznaseni pregled, iako nepotpun, ukazuje na brojnost, različitost i složenost utjecaja na nastajanje i razvijanje ukupnih potreba, ali i na moguću brojnost, različitost i složenost potreba čije se podmirenje javlja kao cilj, kao motiv, kao pokretačka snaga za aktivnost svakog pojedinog poljoprivrednika.

4. Zaključak

Uvažavajući važnosti o prirodi motiva i motivacije, zatim o potrebama i željama poljoprivrednika i nužnosti da se ona, kao temelj motivacije neprekidno i što potpunije podmiruju i zadovoljavaju, nadalje o značenju motivacije poljoprivrednika kao čimbenika uspješnosti u aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i na kraju čimbenicima motivacije poljoprivrednika, nameće se zaključak da agrarna politika na svim razinama u zemlji mora biti, što do sada nije bio slučaj u funkciji razvijanja prvenstveno potreba, ali i želja poljoprivrednika te njihova podmirivanja i zadovoljavanja.

Drugim riječima agrarna politika, suglasno svojoj biti mora biti svjesna, smišljena, kompleksna, dosljedna i na znanstvenim temeljima zasnovana aktivnost nositelja agrarne politike na svim razinama, na neprekidnom razvijanju obilježja čimbenika pojave, razvijanja i podmirivanja potreba poljoprivrednika. Agrarnu politiku mora stoga obilježavati borba za mladost poljoprivrednika, za njihovu obrazovanost, za čista poljoprivredna gospodarstva, za što puniju upućenost kućanstva poljoprivrednika na dohodak stvoren u poljoprivredi, za povećavanje eksploatacijskih jedinica, za razvijanje tehničke osnove proizvodnje, za primjenu suvremenih tehnoloških postupaka, za proizvodnu orijentaciju primjerenu veličini gospodarstva te prirodnim i tržišnim uvjetima, za primjerena i potičuća rješenja u gospodarskom sustavu itd. Agrarna politika mora biti, među ostalim, što posebno naglašavamo, kompleksna aktivnost, a ne skup palijativnih mjera. Agrarna politika ne smije biti politika "gašenja vatre" već mora biti "sprečavanja" mogućnosti njezina nastajanja.

LITERATURA:

1. Bosanac, Mandić, Petković, (1977): Rječnik sociologije i socijalne psihologije, Zagreb: Informator
2. Crkvenac, M. (1997): Ekonomska politika, u poglavlju, Motivacija i ekonomska politika, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, str. 77.-83.
3. Defilipis, J. (1993): Obiteljska gospodarstva Hrvatske, AGM, Zagreb, str. 247.
4. Klaić, (1961): Riječnik stranih riječi, Zagreb: Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, 466. str.
5. Krech, Crutchfield (1973): Elementi psihologije, Beograd: Naučna knjiga, 323. str.
6. Petrač, B. (1996): Die Motivation der Landwirte in den Familienwirtschaften in der Republik Kroatien, XVII Wissenschaftliches Symposium, Osijek – Pforzheim, Osijek, str. 103.-115.
7. Rilke, B. (1991): Utjecaj sistema financijskih opterećenja na reproduktivnu sposobnost individualnih poljoprivrednih gospodarstava, doktorska disertacija, Osijek, 247. str.
8. Seteragić, D. (2000): Kvaliteta življenja u selu u tranziciji, Sociologija sela, Zagreb, 38, 1/2: 109.-151.
9. Štambuk, M. (1996): Mišljenja domaćeg stanovništva o privlačnim i odbijajućim čimbenicima življenja na Žumberku, sociologija sela Zagreb, 34 (1996), 131.-132: 47.-61.
10. Šundalić, A. (2000): Uloga ljudskog čimbenika u revitalizaciji slavonskog sela i poljoprivrede, Zagreb, 38 (2000) 149.-150: 375.-388.

Božidar Petrač, Ph.

FARMERS MOTIVATION FACTORS

Summary

In the first part of the paper the author analyzes the theory of motives and motivation as a factor influencing the success of family farms. Apart from the importance of material, personal and social conditions and impacts for farmers' success, there is also an important psychological factor, i.e. motivation. The importance to be given to motivation of farmers requires us to consider an individual's needs and wants, as well as the goals of his activities that are based on those needs and wants. Meeting the needs and satisfying the wants become an individual's objective. To achieve it needs to be met and wants to be satisfied is great, and meeting those needs is the aim any individual aspires to.

In the second part of the paper the author analyzes the factors causing the occurrence and development of most farmers' needs and wants, and especially their quantitative and qualitative features. By stating the relevant factors the author points out that we should take into consideration the main influence bringing about a certain need or needs, the development of their features, both quantitative and qualitative ones, and the strength i.e. the incentive power of a certain need. This is observed within the framework of the whole system of needs of a farmer, and often of his whole family.

Key words: motive, motivation of farmers, family farm, meeting needs and wants, agriculture, motivation factors